

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**Західноукраїнський національний університет****Факультет фінансів та обліку****Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія****МАТІЯШ ЄВГЕН МИХАЙЛОВИЧ**

**Розвиток недержавного пенсійного забезпечення у контексті підвищення
рівня фінансової грамотності населення/Development of non-state pension
provision in the context of raising the level of financial literacy of the population**

Спеціальність: 015.39 – Професійна освіта (015.39 Цифрові технології)
освітньо-професійна програма – Фінансова грамотність
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ПОФГм-22
Є. М. Матіяш

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, В. М. Булавинець

Кваліфікаційну роботу
Допущено до захисту:
«__» _____ 20__р.
Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ.....	6
1.1. Сутність та функціональне призначення недержавного пенсійного забезпечення.....	6
1.2. Фінансова грамотність населення як чинник ефективного пенсійного планування.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ.....	19
2.1. Поточний стан і динаміка розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.....	19
2.2. Оцінка рівня фінансової грамотності населення України щодо недержавного пенсійного забезпечення.....	26
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З УРАХУВАННЯМ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ....	34
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46

ВСТУП

Актуальність теми. У процесі реформування пенсійної системи України та зростання демографічного навантаження питання вдосконалення механізмів недержавного пенсійного забезпечення набуває особливої актуальності, вимагаючи уваги з боку держави, фінансових установ і суспільства. Обмежені ресурси солідарної системи, зростання частки осіб пенсійного віку та фіскальні ризики обумовлюють потребу у впровадженні додаткових інструментів для забезпечення гідного рівня життя у старості.

Одним із таких інструментів є система недержавного пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на принципах добровільності, довгострокового накопичення та індивідуального вибору пенсійної програми. Її ефективність значною мірою залежить від рівня фінансової обізнаності населення. Недостатнє розуміння механізмів накопичення, низький рівень довіри до фінансових установ та слабкі навички фінансового планування стримують розвиток цієї системи.

Підвищення фінансової грамотності сприятиме формуванню відповідального ставлення до особистих фінансів, активізації участі в пенсійних програмах і зміцненню фінансової безпеки громадян у довгостроковій перспективі.

Вагомий внесок у формування теоретичних засад та вивчення прикладних аспектів функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення здійснили такі українські науковці, як Базилевич В. Д., Булавинець В. М., Войналович І. А., Гордієнко В. В., Дідковська Т. О., Кізима Т. О., Ковпашко Т. В., Кириленко О. П., Кравцова І. В., Ріпа М. Б., Рудик А. П., Ткаченко Н. М. Теслюк С. А., Юрій С. І., Ярошенко О. В. та інші. Водночас, у сучасних умовах особливої актуальності набувають дослідження, присвячені вивченню ролі фінансової грамотності населення як чинника активізації участі у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування концептуальних засад та прикладних інструментів розвитку

системи «недержавного пенсійного забезпечення» з урахуванням впливу рівня фінансової обізнаності населення, а також визначення ключових напрямів її подальшої модернізації.

Для реалізації поставленої мети в межах дослідження були окреслені такі завдання:

- з'ясувати сутність та функціональне призначення «недержавного пенсійного забезпечення» як складової соціально-економічної системи;
- дослідити концептуальні основи фінансової грамотності населення та науково обґрунтувати її визначальний вплив як фактора, що формує мотивацію та поведінкові установки щодо участі у програмах «недержавного пенсійного забезпечення»;
- проаналізувати структурні характеристики та динаміку розвитку системи «недержавного пенсійного забезпечення» в Україні з урахуванням загальних тенденцій соціально-економічної трансформації держави;
- здійснити оцінку рівня фінансової обізнаності населення України в аспекті розуміння, сприйняття та участі у механізмах «недержавного пенсійного забезпечення»;
- обґрунтувати напрями розвитку «недержавного пенсійного забезпечення» в Україні з врахуванням підвищення рівня фінансової грамотності.

Об'єктом дослідження є недержавне пенсійне забезпечення, його структурні елементи та процеси розвитку з урахуванням впливу фінансової грамотності населення.

Предметом даного дослідження є вплив рівня фінансової грамотності населення на динаміку та якісні характеристики розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. У рамках цього дослідження застосовано різноманітні наукові методи, які дозволяють здійснити комплексний аналіз розвитку системи «недержавного пенсійного забезпечення» в Україні з урахуванням підвищення рівня фінансової грамотності населення. Зокрема,

емпіричний та історичний методи використовувалися для аналізу наукових джерел та визначення основних проблем і викликів у сфері фінансової освіти та пенсійного забезпечення. Метод порівняльного аналізу та синтезу сприяв виявленню ключових факторів, які впливають на ефективність недержавного пенсійного забезпечення.

Інформаційну базу дослідження становлять різнопланові джерела, серед яких наукові праці, фахові публікації, аналітичні звіти державних органів, матеріали неурядових організацій, а також дослідження у сфері фінансової освіти.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів для розробки ефективних заходів, спрямованих на стимулювання участі населення в системі «недержавного пенсійного забезпечення» шляхом підвищення рівня фінансової грамотності.

Апробація результатів випускної кваліфікаційної роботи. Основні наукові положення та висновки роботи апробовані на XXVI Всеукраїнської щорічної студентської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології» (тема доповіді: Фінансова грамотність як чинник розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення) та у IV Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові інструменти сталого розвитку держави в умовах системної економічної трансформації» (тема доповіді: Фінансова грамотність населення як чинник сталого економічного розвитку національної економіки).

Структура та обсяг роботи включають вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Основна частина роботи займає 49 сторінки тексту. В роботі представлені 8 таблиць та 3 рисунки. Список використаних джерел містить 36 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сутність та функціональне призначення недержавного пенсійного забезпечення

Сучасна соціально-економічна ситуація вимагає пошуку нових інструментів забезпечення добробуту громадян у пенсійному віці. З огляду на демографічні зміни, зокрема старіння населення, та обмеженість можливостей державного пенсійного забезпечення, посилюється актуальність впровадження та розвитку альтернативних механізмів формування пенсійних доходів. Одним із таких механізмів є недержавне пенсійне забезпечення (НПЗ), яке ґрунтується на принципах добровільності, накопичення та самофінансування.

Недержавне пенсійне забезпечення постає як важливий елемент сучасної соціальної політики держав, який сприяє зменшенню навантаження на солідарну пенсійну систему та підвищенню добробуту громадян у післятрудо́вий період. Його сутність формується на перетині економічної, правової, соціальної та фінансової площин, що зумовлює необхідність його дослідження через призму міждисциплінарного підходу.

Формування ефективної моделі недержавного пенсійного забезпечення здатне не лише сприяти покращенню матеріального становища населення у пенсійному віці, а й виступати важливим чинником активізації інтеграційних процесів фінансового сектору України у глобальну економічну систему. Така модель створює підґрунтя для імплементації сучасних підходів до регулювання та управління пенсійними фондами, а також слугуватиме каталізатором

подальшого вдосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері фінансів.

Відповідно до положень статті 2 Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування», вітчизняна пенсійна система має триступеневу структуру, схематично зображену на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Структура пенсійної системи України

Перший рівень пенсійного забезпечення здійснюється через солідарну систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, яка базується на принципах підтримки між поколіннями та соціальної взаємодопомоги. Фінансування пенсійних виплат і супутніх соціальних послуг у

межах цієї системи здійснюється за рахунок надходжень до Пенсійного фонду України від працюючих громадян.

Другий рівень передбачає накопичувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що реалізується через накопичення внесків застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах, які функціонують у межах цього рівня. «Накопичені кошти надалі спрямовуються на фінансування довічного пенсійного страхування чи одноразових виплат відповідно до встановлених законодавчих норм і процедур» [3, с. 42].

«Третій рівень формує система недержавного пенсійного забезпечення, яка функціонує на засадах добровільної участі фізичних осіб, роботодавців та їх об'єднань у процесі створення пенсійних накопичень з метою здійснення пенсійних виплат згідно з вимогами чинного законодавства про недержавне пенсійне забезпечення» [35, с. 250].

Згідно з положеннями статті 2 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року, система недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ) «...являє собою частину системи накопичувального пенсійного забезпечення, що ґрунтується на добровільній основі участі фізичних та юридичних осіб у процесі формування пенсійних накопичень для забезпечення учасників недержавного пенсійного забезпечення додатковими пенсійними виплатами, які доповнюють державне пенсійне страхування» [18].

З економічної точки зору, недержавне пенсійне забезпечення розглядається як інструмент довгострокового інвестування, за допомогою якого особа формує накопичення для пенсійного періоду життя. Основою цієї моделі є механізм капіталізації внесків, що забезпечує їх зростання за рахунок інвестиційного доходу.

За визначенням Т. Ковпашко, недержавне пенсійне забезпечення — це «інституційно врегульований механізм формування пенсійних накопичень фізичних осіб з метою забезпечення гідного рівня життя після виходу на пенсію,

що функціонує на основі принципу добровільної участі, довгострокового інвестування і контрактного регулювання» [7, с. 56].

Подібного підходу дотримується М. Фельдштейн, який у своїй праці зазначає, «що приватні пенсійні системи сприяють підвищенню національного рівня заощаджень, а отже — економічному зростанню» [31, с.12]. У цьому контексті НПЗ виконує функцію фінансового посередництва та стимулює розвиток фондового ринку.

Соціальний аспект НПЗ акцентує увагу на його здатності підвищувати рівень соціальної безпеки населення. За твердженням Н. Ткаченко, недержавне пенсійне забезпечення виступає «одним із інструментів соціального партнерства, що сприяє диверсифікації джерел доходів у старості та знижує ризики соціальної вразливості пенсіонерів» [25, с. 60].

Важливою соціальною характеристикою НПЗ є індивідуалізація відповідальності: кожна особа самостійно приймає рішення про участь у системі, розмір внесків, обрання пенсійного фонду та стратегії інвестування. Такий підхід розглядається як відповідь на кризу державного пенсійного забезпечення, обумовлену демографічним старінням і бюджетними обмеженнями.

Юридична природа недержавного пенсійного забезпечення передбачає чітко визначені відносини між учасниками пенсійного ринку, які регулюються Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення». У законі визначено: «Недержавне пенсійне забезпечення — це добровільне здійснення фізичними або юридичними особами пенсійних внесків з метою отримання пенсійних виплат на умовах, передбачених пенсійним контрактом» [18].

За словами С. Козьменка, правова конструкція НПЗ є «інтеграцією договірної права, норм фінансового та інвестиційного регулювання, а також соціального законодавства» [8, с. 90].

З інституційної точки зору, НПЗ функціонує як складна система взаємодії інституцій — недержавних пенсійних фондів (НПФ), адміністраторів, компаній з управління активами, зберігачів та органів контролю. Кожна з цих ланок

виконує специфічні функції в забезпеченні фінансової безпеки та прозорості пенсійних накопичень.

OECD у своєму звіті «Pensions at a Glance» підкреслює, що «ефективне функціонування НПЗ неможливе без наявності стабільної інституційної архітектури, високого рівня фінансової грамотності населення та довіри до пенсійних фондів» [32].

У контексті міжнародної практики недержавне пенсійне забезпечення зазвичай розглядається як складова трирівневої пенсійної архітектури, запропонованої Світовим банком. Згідно з цією концепцією, перший рівень становить державна солідарна система, другий — обов'язкові накопичувальні програми, до реалізації яких часто залучається приватний сектор, а третій — добровільні програми пенсійного забезпечення недержавного характеру. Останній рівень трактується як «гнучкий інструмент тривалого особистого заощадження, покликаний підвищити рівень добробуту у пенсійному віці, забезпечити можливість індивідуального планування та стимулювати особисту відповідальність за формування пенсійного капіталу» [36].

Отже, недержавне пенсійне забезпечення виступає як добровільний механізм соціального страхування, що базується на принципі індивідуального накопичення фінансових ресурсів. Його функціонування здійснюється в межах визначеної інституційної структури, має економічне підґрунтя та правове регулювання. Така система спрямована на формування додаткового джерела доходу для осіб після завершення трудової діяльності.

Недержавне пенсійне забезпечення сприяє стабілізації пенсійної системи загалом, виступає чинником активізації інвестиційних процесів в економіці, зміцнює рівень соціального захисту населення та відіграє ключову роль у трансформації соціальної політики в умовах старіння населення та структурних змін на ринку праці.

Система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) виконує низку ключових функцій, забезпечуючи не лише індивідуальний соціальний захист, а й стимулюючи економічний розвиток та формування стабільного фінансового

середовища (табл. 1.1). Її функціональне призначення зумовлюється потребами у розширенні джерел фінансування пенсій та запровадженні ефективних механізмів довгострокового заощадження.

Таблиця 1.1

Основні функції недержавного пенсійного забезпечення [14]

№ з/п	Назва функції	Сутність функції
1	Соціальна	Надання додаткового захисту у старості, забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів
2	Економічна	Формування довгострокового інвестиційного ресурсу
3	Фінансова	Зменшення навантаження на бюджетну систему, диверсифікація джерел пенсійного фінансування
4	Інституційна	Формування інфраструктури пенсійних фондів та суб'єктів управління
5	Регуляторна	Забезпечення прозорості, підзвітності та захисту прав учасників
6	Інтеграційна	Впровадження міжнародних стандартів у сфері пенсійного страхування

Наукові дослідження засвідчують, що система НПЗ забезпечує реалізацію ряду взаємопов'язаних функцій: соціальної, економічної, фінансової, інституційної, регуляторної та інтеграційної.

Соціальна функція передбачає підвищення рівня соціального захисту осіб похилого віку через створення додаткового джерела доходу в пенсійному віці. НПЗ сприяє зниженню ризиків бідності серед осіб, що вийшли з активного трудового віку, особливо в умовах зниження можливостей державної солідарної системи. Як наголошує І. Войналович, «недержавні пенсійні фонди сприяють зміцненню соціальної стабільності та забезпечують нові підходи до соціального страхування на добровільних засадах» [1, с. 95].

Економічна функція полягає у формуванні джерел довгострокових інвестицій через акумулювання пенсійних внесків. Це дозволяє залучати внутрішні фінансові ресурси до національної економіки, активізуючи

інвестиційну діяльність. Згідно з позицією О. Ярошенка, «недержавні пенсійні фонди виступають важливими інституційними інвесторами, здатними впливати на фінансову кон'юнктуру та підтримувати ділову активність» [29, с. 113].

Фінансова функція НПЗ виявляється у зменшенні навантаження на державну пенсійну систему за рахунок перерозподілу частини пенсійних зобов'язань на приватний сектор. Участь роботодавців і працівників у добровільному накопиченні коштів дозволяє оптимізувати витрати державного бюджету та посилити фінансову самостійність учасників.

Наступним важливим елементом є інституційна функція, яка проявляється в організаційному оформленні системи пенсійного забезпечення. «Це охоплює створення спеціалізованих організацій — адміністраторів, зберігачів активів, актуаріїв, що функціонують у межах правового поля та забезпечують надійне управління пенсійними коштами» [2, с. 56].

Регуляторна функція полягає у запровадженні системи контролю, звітності та нормативного регулювання, що гарантує прозорість та відповідальність при здійсненні операцій із пенсійними активами. Це особливо важливо в умовах потреби підвищення довіри населення до пенсійних інститутів.

Інтеграційна функція визначає відповідність системи НПЗ міжнародним стандартам пенсійного забезпечення. Згідно з рекомендаціями Світового банку, «система недержавного пенсійного забезпечення має розвиватися як третій рівень пенсійної моделі, заснований на принципах добровільності, накопичення та участі приватного сектору» [22, с. 95].

Таким чином, система «недержавного пенсійного забезпечення» виконує багатофункціональну роль у соціально-економічному житті держави. Її функціональне призначення охоплює як забезпечення соціального захисту окремих осіб, так і підтримку макроекономічної стабільності через акумуляцію та інвестування пенсійних ресурсів. Надалі розвиток цієї системи має відбуватися з урахуванням кращих європейських практик, а також потреб українського суспільства в умовах демографічних та економічних трансформацій.

1.2. Фінансова грамотність населення як чинник ефективного пенсійного планування

У сучасних умовах динамічного економічного розвитку національна економіка не може ефективно функціонувати без участі фінансово обізнаного населення, яке здатне приймати відповідальні економічні рішення. З цією метою в багатьох країнах світу протягом десятиліть впроваджуються освітні ініціативи, спрямовані на формування навичок раціонального управління особистими фінансами, ефективного використання заощаджень та усвідомленого споживання фінансових продуктів. Саме громадяни з високим рівнем фінансової культури створюють основу стабільності економічної системи та сприяють її сталому розвитку. Водночас в Україні рівень фінансової грамотності залишається низьким: більшість громадян не лише не володіє необхідними знаннями щодо застосування фінансових інструментів, а й характеризується обмеженим рівнем довіри до національних фінансових інституцій. У зв'язку з цим підвищення рівня фінансової обізнаності населення набуває особливої ваги як для зміцнення добробуту домогосподарств, так і для стимулювання загальнооекономічного зростання країни.

Вивчення рівня фінансової обізнаності населення набуває все більшого значення на глобальному рівні, що обумовлено активною підтримкою відповідних ініціатив з боку таких міжнародних організацій, як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Світовий банк. Одним із ключових напрямів діяльності ОЕСР визначено розвиток фінансової освіти, яка трактується як цілеспрямований процес підвищення рівня знань громадян щодо фінансових інструментів і принципів їх використання. Метою цього процесу є «формування у споживачів фінансових послуг компетентностей, що дозволяють приймати обґрунтовані рішення, усвідомлювати потенційні фінансові ризики, орієнтуватися у доступних джерелах консультаційної допомоги, а також

впроваджувати ефективні стратегії для підвищення особистого добробуту та захисту власних економічних інтересів» [34].

«Фінансова грамотність – це сукупність таких елементів, як обізнаність, знання, навички, установки (життєві орієнтири) і поведінка, що дають змогу приймати обґрунтовані фінансові рішення для досягнення особистого фінансового благополуччя» [34].

На думку С. Юрія та Т. Кізими фінансова грамотність – «це не лише знання про те, як управляти своїми фінансами, але й здатність застосовувати ці знання на практиці, вона включає в себе розуміння основних фінансових концепцій, таких як складні проценти, інвестиції, ризики та забезпечення фінансової безпеки» [28, с. 19]. Зростання рівня фінансової грамотності сприяє зниженню частоти виникнення типових фінансових труднощів серед населення. Зокрема, йдеться про зменшення надмірного боргового навантаження, підвищення здатності до накопичення коштів на довгострокові потреби, включаючи пенсійне забезпечення, а також про формування більш реалістичного уявлення про рівень фінансових ризиків, що дозволяє ухвалювати обґрунтовані та виважені фінансові рішення. У результаті цього підвищується загальна фінансова стійкість домогосподарств та знижується їхня вразливість до негативних економічних коливань.

Н. Савчук стверджує, що фінансова грамотність – «...це комплекс знань та навичок, які допомагають людині ефективно управляти своїми фінансами, вона включає в себе розуміння основних фінансових термінів, навички раціонального бюджетування, уміння вибирати інвестиційні інструменти та здатність планувати фінансове майбутнє» [22, с. 94].

Фінансова грамотність населення розглядається як комплексна характеристика, що охоплює сформовану систему економічних знань, практичних умінь, ціннісних орієнтацій, поведінкових стратегій та світоглядних уявлень, які забезпечують здатність людини раціонально розпоряджатися особистими та сімейними фінансовими ресурсами. Вона включає в себе вміння аналізувати фінансову інформацію, планувати бюджет, оцінювати ризики,

обирати відповідні фінансові інструменти та приймати обґрунтовані рішення у змінному економічному середовищі. Такий рівень фінансової культури є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності особистості, прийняття виважених фінансових рішень, а також формування відповідального ставлення до споживання, заощаджень та інвестування.

Сучасне розуміння фінансової грамотності виходить за межі володіння окремими фінансовими знаннями, охоплюючи здатність особи усвідомлено та відповідально керувати власними фінансовими ресурсами. Йдеться насамперед про оволодіння базовими принципами управління особистим бюджетом, розуміння причинно-наслідкових зв'язків між фінансовими рішеннями та добробутом, здатність критично оцінювати можливі ризики та ефективність фінансових продуктів. Особа з належним рівнем фінансової обізнаності вміє не лише здійснювати елементарні розрахунки, а й прогнозувати наслідки своїх дій у коротко- та довгостроковій перспективі, що сприяє досягненню стабільного рівня економічної безпеки.

Фінансова грамотність населення розглядається як комплексна характеристика, що відображає здатність особи раціонально оцінювати фінансову інформацію, формувати та реалізовувати обґрунтовані рішення у сфері особистих фінансів. Вона включає розуміння базових фінансових понять, таких як інфляція, відсоткові ставки, кредитування, інвестиції, а також практичні навички управління особистим або сімейним бюджетом, здатність до коротко- і довгострокового фінансового планування, накопичення та мінімізації ризиків.

Фінансова обізнаність безпосередньо впливає на поведінку споживачів на фінансовому ринку. Особи, які володіють належними знаннями та вміннями у сфері фінансів, демонструють вищу здатність до прогнозування власних доходів і витрат, схильні уникати надмірного боргового навантаження та раціонально підходять до споживання, уникаючи імпульсивних витрат. Такий підхід не лише зміцнює фінансову стабільність домогосподарств, а й формує стійкий внутрішній споживчий попит, що позитивно впливає на мікроекономічний розвиток країни.

Крім того, фінансова грамотність відіграє ключову роль у розвитку підприємництва. Підприємці, які володіють знаннями щодо управління фінансами, здатні ефективно здійснювати планування, розподіляти ресурси, оцінювати ризики та залучати інвестиції. Це, у свою чергу, сприяє створенню нових бізнесів, активізує інноваційну діяльність і забезпечує додаткові робочі місця, що в комплексі підсилює економічний потенціал держави.

У структурі фінансової грамотності доцільно виокремити три ключові компоненти (рис. 1.2.):

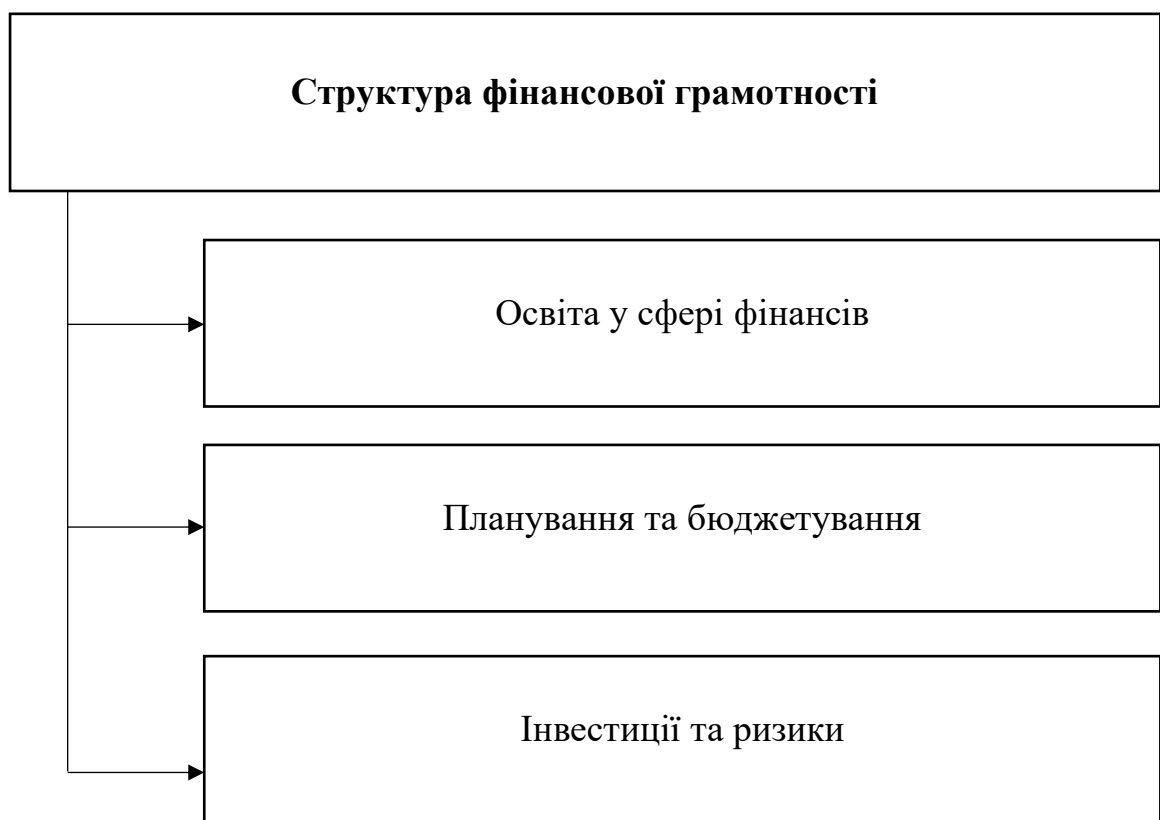

Рис. 1.2. Структура фінансової грамотності [18]

Розвиток фінансової грамотності безпосередньо пов'язаний із забезпеченням доступу до якісної фінансової освіти. Зокрема, інтеграція елементів фінансової просвіти в шкільні та позашкільні освітні програми дозволяє формувати у молодого покоління базове уявлення про принципи функціонування фінансової системи, роль банківських установ, основи кредитування, заощадження, інвестування та податкового планування. Крім

того, ефективними є й ініціативи з неформальної освіти — тематичні тренінги, онлайн-курси, просвітницькі проекти за участю фінансових установ.

Не менш важливою складовою фінансової обізнаності є практичне вміння раціонально розпоряджатися власними ресурсами. Це передбачає здатність до складання особистого або сімейного бюджету, аналізу доходів і витрат, визначення пріоритетів фінансування, а також встановлення фінансових цілей. Особи з розвиненими навичками бюджетування краще адаптуються до змін економічної кон'юнктури, вміють уникати нерациональних витрат і формують фінансову «подушку безпеки».

Інвестиційна компетентність є важливим аспектом фінансової грамотності, оскільки саме інвестиції забезпечують зростання добробуту громадян і сприяють акумулюванню капіталу в економіці. Водночас для прийняття ефективних інвестиційних рішень необхідне розуміння особливостей різних фінансових інструментів, таких як акції, облігації, інвестиційні фонди, криптовалюти тощо. Надзвичайно важливим є здійснення всебічної оцінки потенційних ризиків, пов'язаних із можливими втратами капіталу, інфляційними процесами та коливаннями на фінансових ринках, а також наявність навичок ефективної диверсифікації активів.

Наведені елементи формують концептуальну основу фінансової грамотності, яка є визначальним чинником у становленні економічно свідомої, відповідальної та соціально інтегрованої особистості.

В умовах динамічного розвитку фінансової системи, зростаючої складності фінансових послуг та глобалізації світових ринків, формування та підтримання високого рівня фінансової компетентності населення стає пріоритетом державної політики в багатьох країнах.

Рівень фінансової обізнаності населення, а також ступінь залучення громадян до використання фінансових інструментів суттєво варіюється залежно від країни. Це зумовлено низкою факторів, зокрема економічною структурою держави, рівнем розвитку фінансових ринків, національними освітніми традиціями та інституційними особливостями. У кожній країні система

фінансової освіти формується відповідно до локального соціально-економічного контексту, що зумовлює відмінності у підходах до реалізації програм з підвищення фінансової грамотності.

У світовій практиці країни демонструють різний рівень усвідомлення значущості фінансової освіти та ступінь інституціоналізації відповідних програм. На основі аналізу можна виокремити три умовні групи держав залежно від рівня розвитку національної системи фінансової грамотності.

До першої групи належать країни з високим ступенем розуміння стратегічної важливості фінансової обізнаності громадян та наявністю масштабних, добре структурованих і довготривалих програм фінансової освіти. Серед них особливо виділяються США, Велика Британія, Франція, Німеччина, Канада, Сінгапур та Нова Зеландія. Ці держави активно інтегрують фінансову освіту у формальну систему навчання, а також підтримують широкий спектр позашкільних та інформаційних ініціатив.

Другу групу становлять країни, у яких на державному рівні визнається необхідність підвищення фінансової грамотності, однак реалізація відповідних програм є фрагментарною або недостатньо підтримується громадянським суспільством. До цієї категорії відносяться Нідерланди, Польща, Італія, Чехія, Австрія та Індія. У цих країнах окремі інституції, як правило, здійснюють проєкти без чіткого національного координування.

Третя група включає держави, де фінансова освіта перебуває на початковому етапі розвитку. Хоча тут уже визнається зв'язок між рівнем фінансової грамотності населення та економічним розвитком країни, практичні кроки ще лише розпочинаються. До таких країн належать Україна, Китай та Грузія. Вони поступово ініціюють освітні програми, адаптуючи міжнародний досвід до власних умов.

Такий багаторівневий підхід до фінансової освіти дозволяє ефективно формувати фінансову компетентність населення, адаптувати громадян до сучасних викликів і сприяти сталому розвитку економіки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Поточний стан і динаміка розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Одним із визначальних чинників ефективного функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення виступає стратегічно обґрунтоване управління пенсійними активами, що передбачає формування диверсифікованого та збалансованого інвестиційного портфеля з урахуванням рівня ризиків та дохідності. В умовах триваючої макроекономічної нестабільності, обмеженого доступу до зовнішніх джерел капіталу та наявності глибоких внутрішніх структурних диспропорцій, особливої ваги набуває комплексний аналіз структури інвестування активів недержавних пенсійних фондів (НПФ). Проведення такого аналізу дозволяє не лише об'єктивно оцінити ефективність реалізованої інвестиційної політики НПФ, а й ідентифікувати ключові тенденції фінансової поведінки в сегменті довгострокового заощадження, що значною мірою зумовлені рівнем фінансової грамотності населення.

Для глибшого розуміння розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні важливо не лише оцінити його поточний стан, а й вивчити динаміку ключових показників упродовж останніх років. Аналіз змін у показниках, таких як кількість укладених пенсійних контрактів, загальна кількість учасників, розмір пенсійних внесків і виплат, а також інвестиційний дохід, дозволяє оцінити ефективність функціонування цієї системи та виявити тенденції, що можуть впливати на її подальший розвиток. З огляду на це, доцільно здійснити аналіз

динаміки основних показників недержавного пенсійного забезпечення в Україні за період 2022-2024 років (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Динаміка основних показників недержавного пенсійного забезпечення в Україні у 2022-2024 роках [18]

Показники	2022	2023	2024	Темпи приросту, %	
				2023/2022	2024/2023
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	96,1	96,1	97,3	0,0	1,2
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	889,9	887,5	886,4	-0,3	-0,1
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3942,3	4286,7	5093,5	8,7	18,8
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2685,1	2870,4	3096,5	6,9	7,9
Пенсійні виплати, млн. грн.	1329,3	1509,6	17014,4	13,6	13,5
Кількість учасників, що отримали пенсійні виплати, тис. осіб	90,7	92,3	94,2	1,8	2,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	3030,5	3443,3	4264,1	13,6	23,8
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2482,5	2820,9	3559,2	13,6	26,2
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	548,1	622,3	704,9	13,5	13,3

Упродовж 2022–2024 років система недержавного пенсійного забезпечення в Україні демонструвала суперечливі тенденції: з одного боку, спостерігалось поступове зростання фінансових показників діяльності

недержавних пенсійних фондів, з іншого – зберігалася вкрай повільна динаміка залучення нових учасників. Такий дисбаланс сигналізує про структурну проблему – обмежену фінансову обізнаність населення, яка виступає стримувальним фактором розширення бази учасників НПФ та знижує ефективність реалізації довгострокових пенсійних стратегій.

Зокрема, кількість укладених пенсійних контрактів протягом аналізованого періоду демонструє незначне зростання: з 96,1 тис. у 2022–2023 рр. до 97,3 тис. у 2024 році, що становить лише 1,2% приросту. Це може свідчити про стабільно низький рівень зацікавленості громадян у довгостроковому пенсійному плануванні. Аналогічну динаміку простежено і за показником загальної кількості учасників НПФ, яка зменшилася з 889,9 тис. осіб у 2022 році до 886,4 тис. у 2024 році. Таке скорочення є свідченням не лише інерційності поведінки споживачів, але й наявності бар'єрів у сфері фінансової освіти, зокрема обмеженої здатності населення до критичного осмислення фінансових рішень, пов'язаних з майбутнім пенсійним забезпеченням.

Водночас позитивні зміни спостерігаються у фінансових результатах діяльності НПФ. Загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів зросла з 3942,3 млн грн у 2022 році до 5093,5 млн грн у 2024 році (приріст – 29,2% за два роки). Така динаміка підтверджує ефективність інвестиційної діяльності недержавних суб'єктів пенсійного ринку, що своєю чергою створює потенційні передумови для підвищення довіри громадян до цієї форми накопичення пенсійних коштів.

Ключовими індикаторами ефективності функціонування НПФ залишаються пенсійні внески та пенсійні виплати, які демонструють стабільне зростання. Загальний обсяг пенсійних внесків у 2024 році досяг 3096,5 млн грн, що на 7,9% більше порівняно з 2023 роком і на 15,3% більше, ніж у 2022 році. Сума пенсійних виплат за той самий період збільшилась з 1329,3 млн грн до 1701,4 млн грн, тобто майже на 28%. Проте слід зауважити, що така динаміка, хоч і демонструє зростання довіри до механізмів НПЗ, все ще не є результатом

високої фінансової активності населення, а радше є наслідком накопиченого інерційного ефекту та інституційного розширення діяльності окремих фондів.

Окремо заслуговує на увагу показник інвестиційного доходу: у 2024 році він становив 4264,1 млн грн, що на 23,8% перевищує рівень 2023 року. Це свідчить про зростання компетенції суб'єктів управління пенсійними активами, але водночас не гарантує залучення нових учасників до системи без належної популяризації знань про пенсійне планування серед широких верств населення.

У контексті аналізу варто наголосити, що фінансова грамотність виступає визначальним чинником ефективності функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. Недостатній рівень обізнаності щодо принципів функціонування пенсійного ринку, можливостей добровільної участі в системі, особливостей інвестування пенсійних накопичень та потенційних ризиків стає бар'єром для її розвитку. Відсутність сформованої культури довгострокового заощадження, яка повинна формуватись через освітні програми на всіх рівнях – від шкільного до професійного – є одним із найсуттєвіших обмежень системної трансформації пенсійної політики в Україні.

У 2024 році система недержавного пенсійного забезпечення в Україні продовжує демонструвати стабільну, але неоднорідну динаміку розвитку, що відображається, зокрема, у віковій структурі її учасників (табл. 2.2.). Загальна чисельність осіб, які беруть участь у недержавних пенсійних фондах (НПФ), склала 886,4 тис. осіб. Аналіз цього показника крізь призму вікової градації дозволяє оцінити не лише масштаби охоплення, але й особливості фінансової поведінки різних соціальних груп, а також рівень їхньої фінансової обізнаності.

У структурі домінують особи середнього віку, насамперед у межах 36–50 років, які разом формують понад 45% від загальної кількості учасників. Це пояснюється стабілізацією доходів, досягненням фінансової самостійності та усвідомленням необхідності пенсійного планування. Зокрема, у віковій групі 36–40 років зосереджено 14,8% учасників, тоді як група 41–45 років становить 15,7%. Незважаючи на високу активність, динаміка цих груп у 2024 році

демонструє помірне зниження, що свідчить про початок переходу окремих осіб до фази отримання виплат.

Таблиця 2.2

**Вікова структура учасників недержавного пенсійного забезпечення в
Україні у 2024 році [18]**

Вікова група, років	Кількість учасників, тис. осіб	Частка від загальної кількості, %	Динаміка порівняно з 2023, %	Коментар щодо фінансової поведінки
До 25	38,5	4,3%	+0,2%	Низький рівень залучення через нестабільні доходи, недостатнє розуміння довгострокових фінансових інструментів. Поступове зростання завдяки освітнім ініціативам.
25–30	76,3	8,6%	+0,5%	Молоді спеціалісти починають цікавитися накопиченнями; часто — учасники корпоративних програм.
31–35	102,5	11,6%	+0,4%	Активна участь завдяки стабілізації доходів та бажанню фінансової впевненості.
36–40	131,2	14,8%	+0,3%	Найбільш активна група в накопиченні пенсійних внесків.
41–45	139,0	15,7%	-0,2%	Високий рівень внесків; зменшення динаміки через переходи в статус пенсіонерів.
46–50	130,6	14,7%	-0,4%	Частина учасників наближається до початку отримання виплат; зростає зацікавленість в управлінні активами.
51–55	114,8	12,9%	-0,6%	Частина переходить у фазу виплат; зниження активної участі.
56–60	81,5	9,2%	-0,7%	Зменшення участі через вихід на пенсію. Частина залишає систему або отримує виплати.
Понад 60	72,0	8,2%	+0,1%	Зростає кількість пенсіонерів, які продовжують брати участь або накопичують на додаткові виплати.
Всього	886,4	100%		

Загалом вікова структура учасників НПЗ у 2024 році є відображенням загального рівня фінансової культури населення та свідчить про фрагментарну, але позитивну динаміку підвищення зацікавленості у пенсійному плануванні серед молодших груп. Домінування середнього віку підтверджує тісний зв'язок

між фінансовою стабільністю, життєвим досвідом та готовністю до формування додаткових пенсійних накопичень. Водночас обмежена участь молоді вказує на потребу в подальшій інституціоналізації фінансової освіти, зокрема через її інтеграцію у формальну систему навчання.

Аналізуючи структуру інвестування активів недержавних пенсійних фондів (НПФ) в Україні у 2024 році, слід зауважити, що ключову позицію в інвестиційному портфелі НПФ займають державні цінні папери. Частка ОВДП у загальному обсязі пенсійних активів становила 62,8%, що свідчить про високу орієнтацію пенсійних фондів на інструменти з найнижчим рівнем ризику та гарантованою прибутковістю (табл. 2.3).

Другим за значущістю об'єктом інвестування залишаються банківські депозити, які охоплюють 12,6% портфеля. Їх роль полягає переважно у забезпеченні ліквідності та короткостроковому збереженні активів, що можуть бути оперативно мобілізовані у разі необхідності здійснення пенсійних виплат.

Корпоративні облігації охоплюють 9,4% інвестиційного портфеля. Незважаючи на відносно невелику частку, цей інструмент є важливим джерелом потенційно вищої прибутковості. Однак обмежена кількість надійних корпоративних емітентів та недостатня глибина вторинного ринку створюють певні ризики ліквідності та кредитного характеру.

Інвестиції в акції українських підприємств становили 6,3% портфеля, демонструючи обережний підхід до участі в ринку капіталів. Це зумовлено обмеженими можливостями для формування диверсифікованого портфеля акцій, слабкою біржовою інфраструктурою та високим рівнем волатильності.

Показник інвестицій у іноземні фінансові інструменти залишається невисоким (1,9%), хоча демонструє позитивну динаміку. Це свідчить про поступову лібералізацію валютного регулювання, проте загальна частка залишається обмеженою через законодавчі бар'єри та геополітичні ризики.

Нерухомість, що охоплює лише 1,7% інвестицій, поступово втрачає привабливість як інвестиційний актив для НПФ. Основними причинами є низька

ліквідність, необхідність високих адміністративних витрат на управління, а також складність із швидкою реалізацією активів у кризовий період.

Таблиця 2.3

Структура інвестування активів недержавного пенсійного забезпечення в Україні у 2024 році [18]

Інструмент інвестування	Сума інвестованих коштів, млн грн	Частка від загального обсягу активів, %	Динаміка порівняно з 2023 роком, %	Коментар
Державні облігації внутрішньої державної позики (ОВДП)	3199,5	62,8%	+11,5%	Найбільш надійний інструмент. Зростання пов'язане з політикою зниження ризиків та державною підтримкою.
Банківські депозити	643,5	12,6%	+3,2%	Використовується для забезпечення ліквідності та короткострокового збереження капіталу.
Корпоративні облігації (у т.ч. банківські)	478,2	9,4%	+1,1%	Перевага надається надійним емітентам із високим кредитним рейтингом.
Акції українських емітентів	318,7	6,3%	+0,8%	Участь у зростанні вартості підприємств, проте ризикованіший інструмент.
Інвестиційні сертифікати	145,9	2,9%	-0,4%	Частка зменшилася через низьку ліквідність та обмежену пропозицію на ринку.
Іноземні інструменти (акції, облігації тощо)	97,8	1,9%	+0,5%	Використовується обмежено через регуляторні обмеження. Виявляє ознаки росту.
Нерухомість	84,6	1,7%	-0,3%	Поступове зниження через складності з управлінням та конверсією в ліквідність.
Грошові кошти на рахунках	125,3	2,5%	-1,0%	Резервна ліквідність. Частка знижується внаслідок активнішого інвестування.
Інше (векселі, факторинг, облігації ІСІ тощо)	0,0	0,0%	—	Відсутнє значуще інвестування в альтернативні інструменти.
Всього	5093,5	100%		

Загалом структура інвестування недержавного пенсійного забезпечення в Україні у 2024 році свідчить про домінування консервативних підходів до управління активами. Це пояснюється необхідністю гарантувати збереження

пенсійних коштів за умов економічної нестабільності, а також недостатнім рівнем фінансової грамотності населення, яке не завжди готове до прийняття ринкових ризиків. Проте виявлені позитивні тенденції – такі як зростання інвестиційного доходу, диверсифікація активів і поступове розширення інструментів інвестування — свідчать про потенціал подальшого розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

2.2. Оцінка рівня фінансової грамотності населення України щодо недержавного пенсійного забезпечення

Для ґрунтовного розуміння динаміки фінансової обізнаності населення щодо недержавного пенсійного забезпечення доцільним є аналіз ключових кількісних та якісних показників за останні три роки. Такий підхід дозволяє простежити не лише загальний рівень поінформованості громадян, а й реальні зміни у їхній поведінці, готовності до участі у системі недержавного пенсійного забезпечення, а також ступінь довіри до відповідних інституцій. У таблиці 2.4. представлено узагальнені статистичні дані, що відображають основні тенденції розвитку фінансової грамотності населення України у контексті НПЗ у 2022–2024 роках.

Оцінка рівня фінансової грамотності населення України щодо недержавного пенсійного забезпечення у 2022–2024 рр. демонструє поступову позитивну динаміку, яка свідчить про зростання обізнаності громадян у сфері довгострокового фінансового планування. Упродовж аналізованого періоду спостерігається зростання кількісних і якісних показників, що відображає ефективність інформаційних кампаній, освітніх програм та загальну активізацію суспільного інтересу до альтернативних форм пенсійного забезпечення (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

**Динаміка рівня фінансової грамотності населення України щодо
недержавного пенсійного забезпечення у 2022-2024 рр. [13]**

Показник	2022	2023	2024	Темпи приросту, % 2023/2022	Темпи приросту, % 2024/2023
Кількість громадян, які знають про НПФ (тис. осіб)	1200	1300	1400	+8,3	+7,7
Відсоток населення, яке має власні пенсійні накопичення (%)	12	14	15	+2,0	+7,1
Кількість укладених пенсійних контрактів (тис. шт.)	96,1	96,1	97,3	0,0	+1,2
Відсоток населення, яке отримує фінансові консультації щодо НПЗ (%)	5	7	9	+2,0	+2,3
Кількість учасників, що розуміють принципи інвестування в НПФ (%)	20	25	28	+5,0	+12,0
Рівень довіри до НПФ (оцінка на 5-бальній шкалі)	3,2	3,5	3,7	+9,4	+5,7
Кількість громадян, які чули про пенсійні програми НПФ в медіа (тис. осіб)	1500	1600	1700	+6,7	+6,3
Відсоток громадян, які готові почати вкладати в НПФ (від тих, хто знає про НПФ) (%)	18	20	22	+11,1	+10,0

По-перше, показник кількості громадян, які знають про існування недержавних пенсійних фондів (НПФ), збільшився з 1200 тис. осіб у 2022 році до 1400 тис. осіб у 2024 році, що відповідає темпам приросту +8,3% у 2023/2022 роках та +7,7% у 2024/2023 роках. Ця тенденція свідчить про активне поширення інформації в медіа, зростання доступу до фінансових консультацій, а також позитивний вплив освітніх ініціатив з боку держави та НПФ.

Водночас, відсоток населення, яке має власні пенсійні накопичення, зріс з 12% у 2022 році до 15% у 2024 році. Попри помірні темпи приросту (+2,0% у 2023/2022 роках і +7,1% у 2024/2023 роках), динаміка вказує на поступове формування звички до довгострокового накопичення.

Особливо варто відзначити позитивні зрушення у сфері фінансового консультування: відсоток населення, яке звертається за консультаціями щодо

НПЗ, підвищився з 5% до 9% протягом трьох років. У динаміці 2022–2024 років спостерігається позитивна тенденція зростання частки громадян, які усвідомлюють принципи інвестування у недержавні пенсійні фонди: з 20% у 2022 році до 28% у 2024-му. Такий приріст (+12% у 2024/2023 рр.) свідчить про поступове формування фінансової культури населення та зростання спроможності орієнтуватися в інструментах довгострокового заощадження.

Паралельно покращуються показники довіри до НПФ: середнє значення за п'ятибальною шкалою зросло з 3,2 у 2022 році до 3,7 у 2024 році. Це вказує на посилення стабільності роботи пенсійних фондів, підвищення якості клієнтського сервісу та поступове зміцнення інституційної надійності сектору.

Водночас збільшується й охоплення населення інформаційними кампаніями: кількість осіб, які отримали дані про пенсійні програми через медіа, зросла з 1,5 млн у 2022 році до 1,7 млн у 2024-му. Така динаміка (+6,7% у 2023 році та +6,3% у 2024 році) демонструє розширення інформаційного простору, що сприяє підвищенню обізнаності громадян щодо можливостей участі в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Частка громадян, які готові почати інвестувати в НПФ серед тих, хто вже обізнаний про їхнє існування, зросла з 18% до 22%, що свідчить про зростання не лише пасивної поінформованості, а й активної готовності до дії.

Таким чином, узагальнені результати вказують на наявність позитивної тенденції у підвищенні фінансової грамотності населення в контексті недержавного пенсійного забезпечення. Водночас зберігається потреба у подальшому посиленні інформаційно-просвітницької роботи, розширенні доступу до індивідуальних консультацій та підвищенні рівня довіри до недержавних пенсійних фондів як інструментів довгострокового фінансового планування.

Дані, представлені в таблиці 2.5, підтверджують наявність поступового, але стійкого зростання обізнаності громадян щодо механізмів функціонування системи НПЗ. Усі проаналізовані показники демонструють позитивну динаміку,

що свідчить про ефективність освітньо-інформаційних ініціатив, а також про поступове формування культури фінансового планування на тривалий термін.

Таблиця 2.5

Рівень фінансової грамотності населення України щодо пенсійних накопичень у 2022-2024 рр. [13]

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темпи приросту, % 2023/2022	Темпи приросту, % 2024/2023
Відсоток населення, яке має базові знання про НПФ (%)	22%	25%	28%	+3%	+3%
Відсоток населення, яке розуміє різницю між державним та недержавним пенсійним забезпеченням (%)	12%	15%	18%	+3%	+3%
Відсоток населення, яке планує накопичувати на пенсію через НПФ (%)	9%	11%	13%	+2%	+2%
Відсоток населення, яке здатне оцінити ризики інвестування в НПФ (%)	15%	17%	20%	+2%	+3%
Відсоток населення, яке проходило освітні курси з фінансів чи пенсійних накопичень (%)	4%	6%	8%	+2%	+2%

Зокрема, відсоток населення, яке має базові знання про діяльність недержавних пенсійних фондів, зріс з 22% у 2022 році до 28% у 2024 році. Річні темпи зростання залишаються стабільними на рівні близько 3%, що вказує на поступове, хоча й обмежене проникнення тематики пенсійних накопичень у публічний інформаційний простір.

Спостерігається позитивна тенденція до збільшення частки громадян, які розуміють різницю між державною та недержавною пенсійною системами: з 12% у 2022 році до 18% у 2024 році.

Також позитивним є той факт, що зростає частка громадян, які планують здійснювати накопичення саме через НПФ: у 2022 році — лише 9%, у 2023 —

11%, а у 2024 році — вже 13%. Ця динаміка (+2% щорічно) хоча й не є стрімкою, однак свідчить про поступове формування довіри до недержавних інституцій у сфері пенсійного забезпечення.

Окремої уваги заслуговує показник здатності населення до оцінки ризиків інвестування в НПФ, який зріс з 15% до 20% за досліджуваний період. Це свідчить про підвищення не лише рівня поінформованості, а й якісного розуміння сутності інвестиційної діяльності у пенсійній сфері.

Відсоток громадян, які проходили спеціалізовані курси з фінансової грамотності, також подвоївся: з 4% у 2022 році до 8% у 2024 році. Така тенденція вказує на позитивні зрушення у сфері формальної та неформальної фінансової освіти.

Аналіз даних таблиці 2.6. дає підстави констатувати поступове підвищення рівня поінформованості громадян України про механізми функціонування недержавного пенсійного забезпечення, що є важливою складовою розвитку фінансової культури суспільства.

Зокрема, простежується зростання частки осіб, які дізналися про діяльність недержавних пенсійних фондів (НПФ) через традиційні засоби масової інформації. У 2022 році цей показник становив 30%, у 2023 році — 35%, а в 2024 році сягнув 38%. Темпи приросту вказаного показника (+5% у 2023/2022 рр., +3% у 2024/2023 рр.) свідчать про стабільну ефективність комунікаційної стратегії щодо популяризації НПФ через телебачення, радіо та друковані видання.

Одночасно, спостерігається розширення практики індивідуального консультування громадян з питань участі в недержавних пенсійних програмах. Частка осіб, які отримували консультації від фахівців-фінансистів, зросла з 5% у 2022 році до 9% у 2024 році. Така динаміка (+2% щорічно) засвідчує підвищення інтересу населення до професійної фінансової підтримки у процесі прийняття рішень щодо пенсійних заощаджень, що є показником формування відповідальної фінансової поведінки.

Таблиця 2.6

**Оцінка рівня інформованості населення щодо пенсійних інструментів у
ЗМІ та інших джерелах у 2022-2024 рр. [13]**

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темпи приросту, % 2023/2022	Темпи приросту, % 2024/2023
Відсоток населення, яке дізналося про НПФ через ЗМІ (%)	30%	35%	38%	+5%	+3%
Відсоток населення, яке отримало консультації про НПФ від фінансових консультантів (%)	5%	7%	9%	+2%	+2%
Відсоток населення, яке знає, як оцінити надійність НПФ (%)	12%	14%	16%	+2%	+2%
Відсоток населення, яке отримувало рекомендації щодо пенсійних накопичень від роботодавців (%)	8%	10%	12%	+2%	+2%
Відсоток населення, яке чує про НПФ через інтернет-ресурси (%)	25%	28%	30%	+3%	+2%

Окремої уваги заслуговує показник обізнаності громадян щодо критеріїв оцінки надійності НПФ. У 2022 році лише 12% респондентів змогли ідентифікувати відповідні показники, тоді як у 2024 році цей відсоток зріс до 16%.

Значущим джерелом інформації про пенсійні програми дедалі частіше виступають роботодавці. У 2022 році лише 8% працівників отримували відповідні консультації на робочому місці, тоді як у 2024 році цей показник зріс до 12%.

Важливим вектором інформування виступають інтернет-ресурси. У 2024 році 30% громадян зазначили, що дізналися про НПФ через онлайн-джерела, що на 5% більше порівняно з 2022 роком. Така динаміка зумовлена цифровізацією

комунікаційного середовища та популярністю електронних платформ серед молодших вікових груп.

В цілому, ці дані свідчать про позитивні зміни в підвищенні рівня інформованості населення про недержавне пенсійне забезпечення, що створює умови для збільшення участі громадян у системі НПЗ, зміцнення фінансової стійкості в довгостроковій перспективі та формування свідомої пенсійної стратегії.

Аналіз даних таблиці 2.7. дозволяє зробити висновок про поступове, але стабільне зростання активності населення у сфері недержавного пенсійного забезпечення, що свідчить про позитивні тенденції у формуванні довгострокової фінансової стратегії домогосподарств

Таблиця 2.7

Кількість пенсійних програм, в яких бере участь населення України, за роками у 2022-2024 рр. [13]

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Темпи приросту, % 2023/2022	Темпи приросту, % 2024/2023
Кількість корпоративних пенсійних програм, в яких бере участь населення	53	60	63	+13%	+5%
Кількість індивідуальних пенсійних програм, в яких бере участь населення	43	47	52	+9%	+11%
Кількість людей, які почали вкладати на пенсію в рамках НПФ за 2024 рік	10 000	12 000	14 000	+20%	+17%
Кількість нових укладених контрактів за рік	96 100	100 200	102 300	+4%	+2%

Зокрема, спостерігається збільшення кількості корпоративних пенсійних програм, в яких бере участь населення: з 53 у 2022 році до 63 у 2024 році. Темпи приросту становили +13% у 2023/2022 рр. та +5% у 2024/2023 рр. Це свідчить про активізацію участі роботодавців у розвитку додаткових соціальних гарантій

для працівників та сприяння формуванню пенсійної культури в організаційному середовищі.

Індивідуальні пенсійні програми, на відміну від корпоративних, мають більш динамічне зростання: з 43 у 2022 році до 52 у 2024 році. Темпи приросту — +9% у 2023/2022 рр. і +11% у 2024/2023 рр. — свідчать про зростаючу зацікавленість громадян у персоналізованому пенсійному плануванні, що є індикатором підвищення рівня фінансової самостійності та обізнаності.

Особливо вражаючим є показник зростання кількості людей, які почали робити внески на пенсію через НПФ: з 10 тисяч осіб у 2022 році до 14 тисяч у 2024 році. Темпи приросту склали +20% у 2023/2022 роках та +17% у 2024/2023 роках.

Кількість нових укладених пенсійних контрактів також демонструє помірне, але стабільне зростання: з 96 100 у 2022 році до 102 300 у 2024 році (+4% у 2023/2022 рр. та +2% у 2024/2023 рр.). Це підтверджує тенденцію до поширення практики добровільного пенсійного страхування, що є позитивним сигналом для розвитку трирівневої пенсійної системи в Україні.

Загалом, представлені дані свідчать про те, що участь населення в пенсійних програмах — як корпоративних, так і індивідуальних — поступово зростає. Це свідчить про активізацію свідомого пенсійного планування та проєктується на підвищення фінансової стійкості домогосподарств у довгостроковій перспективі. Розвиток НПФ у цьому контексті набуває особливого значення як інструмент розбудови сучасної моделі соціального захисту.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З УРАХУВАННЯМ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

У процесі формування стратегічних напрямів розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, особливо в контексті зростання рівня фінансової грамотності населення, слід акцентувати увагу на низці ключових викликів, що стримують ефективне функціонування недержавних пенсійних фондів. Серед основних бар'єрів варто виокремити недостатній рівень фінансової освіченості громадян, що ускладнює їхню здатність до усвідомленого прийняття рішень щодо довгострокового накопичення пенсійних коштів, обмежену доступність диверсифікованих і водночас надійних інвестиційних інструментів, а також наявні прогалини у регуляторно-правовому забезпеченні функціонування недержавного пенсійного сектору.

Водночас, підвищення фінансової грамотності населення розглядається як важливий детермінант подолання зазначених бар'єрів, що створює передумови для формування сприятливого середовища функціонування недержавних пенсійних фондів. Поєднання освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення обізнаності громадян у сфері фінансового планування, із посиленням інституційної спроможності недержавних пенсійних установ може забезпечити зростання довіри до пенсійної системи, активізацію участі населення у механізмах добровільного пенсійного накопичення та сприяти довгостроковій стабілізації пенсійного забезпечення в Україні.

Враховуючи поточні соціально-економічні виклики та необхідність створення стійкої пенсійної системи, напрямки розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні повинні базуватися на багаторівневому та системному підході, який поєднує механізми фінансової освіти населення з інституційно-структурними змінами у сфері пенсійного страхування. В умовах

домінування державного солідарного рівня, який виявляє ознаки фінансової нестабільності, посилення ролі недержавного компонента є не лише доцільним, а й стратегічно необхідним.

Рис. 3.1. Напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення з урахуванням рівня фінансової грамотності [15]

У цьому контексті першочергового значення набуває розробка й впровадження широкомасштабних інформаційно-просвітницьких програм, які спрямовані на формування елементарної, а згодом і поглибленої фінансової грамотності у різних соціально-демографічних груп населення. Такі ініціативи мають реалізовуватися як через традиційні канали масової комунікації (телебачення, друковані ЗМІ, соціальні кампанії), так і через сучасні цифрові

платформи (вебінари, онлайн-курси, мобільні додатки, інтерактивні симулятори пенсійного планування).

Особливу увагу в межах цих програм слід приділити пенсійній просвіті, яка охоплює роз'яснення сутності й переваг добровільного пенсійного накопичення, особливостей діяльності недержавних пенсійних фондів, принципів формування та капіталізації пенсійних резервів, а також питань, пов'язаних із диверсифікацією інвестиційних стратегій, обґрунтуванням дохідності та ідентифікацією потенційних ризиків.

Крім того, просвітницькі заходи повинні формувати у населення усвідомлення необхідності самостійного довгострокового пенсійного планування. Основна мета – перехід від пасивного очікування державного забезпечення до активної участі громадян у формуванні власної фінансової безпеки у старшому віці. Зміщення акцентів з обмеженого у сприйнятті солідарного принципу на добровільні накопичення повинно супроводжуватися не лише інформаційною підтримкою, а й психологічною адаптацією до зміни моделі поведінки, де індивід виступає як суб'єкт, відповідальний за власне майбутнє.

Також важливою складовою таких програм має бути залучення роботодавців та профспілкових організацій як партнерів у процесі просування фінансової обізнаності. Вони можуть виступати як ефективні комунікатори та посередники у впровадженні корпоративних пенсійних схем, що у свою чергу сприятиме формуванню позитивного ставлення до НПФ як до надійного інструмента соціального захисту.

Узагальнюючи, можна сказати, що ефективне включення фінансової освіти до загального процесу реформування пенсійної системи сприятиме не лише підвищенню рівня фінансової культури серед населення, а й створенню обґрунтованого попиту на послуги недержавних пенсійних фондів, що в майбутньому забезпечить стабільне зростання їх участі в національній моделі пенсійного забезпечення. Іншим стратегічно важливим напрямом розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, в умовах підвищення

фінансової грамотності, є всебічне впровадження освітніх компонентів у формальну систему освіти.

Такий підхід передбачає не лише підвищення обізнаності громадян у сфері особистих фінансів, а й закладання основ фінансової культури ще з юного віку, що є передумовою формування відповідальної фінансової поведінки у довгостроковій перспективі.

На рівні загальноосвітніх навчальних закладів доцільним є інтегрування базових знань із фінансової грамотності до навчальних програм, з особливим акцентом на тематику особистих заощаджень, основ пенсійного забезпечення та принципів накопичувального пенсійного страхування. Ці знання мають бути адаптовані відповідно до вікових особливостей учнів і викладатися у форматі, що сприяє формуванню практичних навичок управління фінансами.

Важливу роль у забезпеченні системності таких освітніх процесів має відігравати середня та вища освіта. Зокрема, на рівні університетів необхідно впроваджувати спеціалізовані навчальні дисципліни, присвячені питанням пенсійного менеджменту, страхування, управління пенсійними активами, довгострокового інвестування та регуляторної політики в системі НПЗ. Формування відповідних навчальних модулів у межах економічних, фінансових, правничих та соціологічних освітніх програм сприятиме підготовці висококваліфікованих кадрів, які зможуть ефективно функціонувати як у сфері адміністрування пенсійних фондів, так і у наданні консалтингових послуг учасникам пенсійних систем.

Крім того, важливо забезпечити міжсекторальну координацію між органами освіти, фінансовими регуляторами та учасниками ринку НПЗ з метою розробки уніфікованих освітніх стандартів та методичних рекомендацій. Такий підхід дозволить не лише стандартизувати освітній контент, а й підвищити якість його викладання через підготовку педагогічних кадрів із відповідною фаховою компетенцією.

У довгостроковому вимірі формування у молоді свідомого ставлення до майбутнього пенсійного забезпечення сприятиме розширенню участі в системі

недержавного пенсійного забезпечення, зростанню обсягів добровільних накопичень, а також посиленню фінансової стабільності пенсійної системи загалом.

Третім ключовим вектором розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні в умовах підвищення рівня фінансової грамотності є забезпечення високого ступеня прозорості, підзвітності та відкритості діяльності недержавних пенсійних установ. Цей аспект виступає фундаментальним чинником формування довіри до пенсійних інституцій, що, у свою чергу, є передумовою зростання рівня залученості населення до системи добровільного пенсійного накопичення.

Формування ефективної системи розкриття інформації передбачає регулярне, повне та доступне оприлюднення відомостей про фінансову діяльність пенсійних фондів, включаючи структуру активів, динаміку дохідності, адміністративні витрати, інвестиційні стратегії, а також рівень відповідності діяльності фондів встановленим нормативам та стандартам. Важливо, щоб така інформація надавалася у стандартизований, інтерпретативно зрозумілий формі, з урахуванням рівня підготовки широких верств населення у фінансових питаннях.

З огляду на необхідність посилення споживчого контролю, особливо актуальним є впровадження електронних інформаційних платформ та відкритих баз даних, які надають користувачам можливість оперативного доступу до ключових показників діяльності НПФ. У цьому контексті доцільним є створення інтерактивних онлайн-порталів, де потенційні учасники можуть порівнювати різні фонди за показниками дохідності, ризику, структури активів, розміру внесків, рівня диверсифікації тощо. Такий інструментарій забезпечить реалізацію принципу «інформованого вибору», коли кожен інвестор має змогу обґрунтовано зіставити ризик-профіль фонду з власними фінансовими цілями та часовим горизонтом накопичень.

Крім того, підвищення прозорості сприятиме вдосконаленню корпоративного управління у НПФ, стимулюватиме підзвітність перед

учасниками та наглядовими органами, а також посилить відповідальність адміністративних структур за результати своєї діяльності. Зростання інформаційної відкритості водночас виступатиме як чинник дисциплінування ринку, знижуючи ймовірність зловживань та неефективного управління пенсійними активами.

У підсумку, впровадження стандартів прозорості й підзвітності у сфері недержавного пенсійного забезпечення не лише сприятиме укріпленню довіри громадян, а й підвищить ефективність функціонування системи в цілому, створюючи умови для її сталого розвитку.

Одним із ключових аспектів розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення є інтеграція цифрових технологій, які не тільки оптимізують процеси управління пенсійними накопиченнями, але й сприяють значному підвищенню рівня фінансової грамотності серед громадян. «Завдяки цифровим платформам користувачі отримують доступ до різноманітних інструментів, що допомагають їм краще розуміти основи пенсійного забезпечення, принципи інвестування та ефективного управління своїми фінансами» [27, с. 157].

Цифрові сервіси, що надають можливість переглядати інформацію про пенсійні накопичення, відіграють важливу роль у підвищенні фінансової обізнаності громадян. Вони дозволяють користувачам отримувати своєчасну інформацію про стан їхніх пенсійних рахунків, що допомагає краще планувати свої фінансові рішення. Такий доступ до даних сприяє розвитку відповідального підходу до накопичень і забезпечує розуміння того, як щомісячні внески та інвестиційні стратегії впливають на майбутні пенсійні виплати.

Цифрові інструменти, що дозволяють моделювати майбутні пенсійні виплати на основі різних варіантів внесків і інвестицій, сприяють підвищенню рівня фінансової грамотності, оскільки дають користувачам змогу наочно бачити наслідки своїх фінансових рішень. Це дозволяє не лише оцінити поточний стан накопичень, а й заздалегідь розрахувати розмір пенсії в залежності від обраних стратегій. Такі інструменти допомагають усвідомити важливість планування

пенсійних накопичень і їхніх інвестицій, що є важливою складовою фінансової освіти.

Розвиток інтерактивних освітніх платформ є важливим кроком у підвищенні фінансової грамотності громадян. Курси, вебінари та онлайн-матеріали, які доступні на таких платформах, дають користувачам змогу краще розуміти основи пенсійного забезпечення, інвестиційні стратегії та управління власними фінансами. Це створює необхідну основу для розвитку фінансової обізнаності серед усіх верств населення, сприяючи формуванню культури фінансового планування та відповідальності за своє майбутнє.

Цифровізація пенсійної системи не лише полегшує доступ до необхідної інформації для користувачів, а й дозволяє знизити адміністративне навантаження на НПФ, що, в свою чергу, покращує якість обслуговування клієнтів. Зниження бюрократичних бар'єрів та автоматизація процесів дозволяє пенсійним фондам оперативно надавати інформацію користувачам, що сприяє прозорості системи та покращує взаємодію з клієнтами, підвищуючи їхню фінансову впевненість.

Використання цифрових технологій для управління пенсійними накопиченнями також дозволяє користувачам краще розуміти механізми інвестування і оцінювати ризики. Автоматизовані системи дають змогу НПФ точно та своєчасно реагувати на зміни ринкових умов і коригувати інвестиційні стратегії, що в свою чергу дозволяє клієнтам отримувати більше інформації про їхні інвестиційні портфелі і приймати зважені фінансові рішення.

Цифрові платформи також покращують прозорість і безпеку пенсійної системи, використовуючи сучасні технології захисту даних. Така прозорість дозволяє користувачам бути впевненими у безпеці своїх накопичень, що, в свою чергу, сприяє довірі до системи НПЗ та стимулює громадян активно включатися у процес планування своєї пенсії.

Застосування сучасних цифрових технологій дозволяє не тільки зробити систему НПЗ більш доступною та зручною, але й активно сприяє розвитку

культури фінансового планування, що є важливою складовою забезпечення стабільності та ефективності пенсійної системи в цілому.

Окремий і вкрай важливий напрям розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) становить удосконалення її нормативно-правового регулювання. Створення ефективної законодавчої бази, яка б відповідала актуальним економічним і соціальним викликам, є необхідною умовою для формування надійної, прозорої та конкурентоспроможної пенсійної системи.

Насамперед, важливою складовою законодавчих ініціатив має стати запровадження дієвих податкових стимулів для роботодавців і працівників, які беруть участь у системі НПЗ. Надання податкових пільг на внески до НПФ може стати потужним інструментом для активізації участі в системі добровільного пенсійного страхування, зменшуючи фінансовий тиск на працівників та заохочуючи роботодавців до співфінансування пенсійних накопичень своїх працівників. Другою ключовою складовою має бути посилення державного нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів. З метою забезпечення стабільності та довіри до системи НПЗ, законодавство повинно передбачати чіткі механізми контролю, прозорої звітності, відповідальності за порушення, а також захисту інтересів вкладників. Забезпечення фінансової надійності НПФ та захист прав учасників є критичним чинником для формування довгострокової довіри населення до системи накопичувального пенсійного забезпечення.

Важливою інновацією у нормативному полі має стати створення умов для функціонування інституту незалежного фінансового консультування. Законодавче регулювання діяльності незалежних фінансових радників сприятиме підвищенню доступу громадян до якісної, неупередженої інформації щодо фінансового планування, управління особистими заощадженнями, вибору пенсійних продуктів тощо. Такий підхід дозволить не лише покращити рівень обізнаності населення щодо можливостей НПЗ, але й безпосередньо вплине на підвищення фінансової грамотності, оскільки громадяни зможуть приймати зважені, проінформовані рішення щодо своєї пенсійної стратегії.

Удосконалення нормативно-правового середовища у сфері НПЗ має комплексний характер і передбачає не лише технічне врегулювання функціонування НПФ, а й формування сприятливих умов для фінансової просвіти населення. Такий підхід забезпечить правовий захист прав учасників, підвищить ефективність функціонування пенсійної системи та сприятиме формуванню фінансово відповідального суспільства.

Узагальнюючи вищезазначене, слід підкреслити, що подальший розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні нерозривно пов'язаний із зростанням рівня фінансової грамотності населення, яка виступає не лише передумовою, але й рушієм активної участі громадян у добровільному пенсійному накопиченні. Освітня підготовка у сфері фінансів сприяє усвідомленому прийняттю рішень щодо довгострокового заощадження, інвестування та вибору фінансових інструментів, що є критично важливими для ефективного функціонування системи НПЗ.

У цьому контексті комплексне поєднання освітніх програм, інституційної підтримки, цифрових технологій та нормативно-правових реформ формує міцне підґрунтя для побудови стабільної, прозорої та соціально орієнтованої моделі пенсійного забезпечення на засадах добровільної участі. Така система здатна не лише забезпечити додатковий фінансовий захист громадян у постпрацевдатному віці, але й слугувати чинником соціальної відповідальності та економічної стійкості держави в умовах демографічних і фінансових викликів.

З огляду на це, стратегічний розвиток НПЗ в Україні має супроводжуватися активною просвітницькою діяльністю, інтеграцією фінансової освіти в систему формальної й неформальної освіти, а також створенням доступного інформаційного середовища, яке стимулюватиме громадян до участі в пенсійному плануванні. Лише за умови такого цілісного підходу можливе формування дієвої моделі недержавного пенсійного забезпечення як важливої складової соціальної політики держави.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволили здійснити всебічний аналіз теоретичних основ, сучасного стану та перспектив розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні, із фокусом на з'ясування ролі фінансової грамотності як ключового чинника формування ефективної системи добровільного пенсійного накопичення. У роботі охоплено економічні, соціальні, нормативно-правові та організаційно-інституційні аспекти функціонування системи НПЗ, що у своїй сукупності дало змогу сформулювати узагальнені висновки та надати науково обґрунтовані пропозиції.

1. Визначено соціально-економічну значущість НПЗ як інструменту довгострокової фінансової безпеки громадян. Сучасна демографічна ситуація в Україні, зокрема старіння населення, зменшення кількості платників податків і збільшення навантаження на солідарну пенсійну систему, зумовлює об'єктивну потребу в розвитку накопичувального компонента пенсійного забезпечення.

2. Фінансова грамотність населення визначена як ключовий чинник залучення громадян до системи НПЗ. Низький рівень обізнаності населення щодо переваг добровільного пенсійного забезпечення, незнання основ фінансового планування, інвестиційних ризиків і правових аспектів функціонування НПФ є серйозним бар'єром для розвитку третього рівня пенсійної системи. Саме розвиток фінансової грамотності серед населення може забезпечити достатню кількість учасників, необхідну для стабільного функціонування системи НПЗ.

3. Виявлено низку факторів, які стримують розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, серед яких: недостатній рівень довіри населення до фінансових установ, низька зацікавленість роботодавців у впровадженні корпоративних пенсійних програм, обмежений доступ до якісних фінансових консультацій та інформаційних сервісів, недостатня інтеграція фінансової освіти у формальні та неформальні освітні процеси, а також

недостатня ефективність державної політики щодо стимулювання пенсійних накопичень.

4. Запропоновано комплексну модель модернізації системи недержавного пенсійного забезпечення, яка враховує необхідність підвищення фінансової грамотності населення через реалізацію чотирьох взаємопов'язаних напрямів. Освітній напрям передбачає системне впровадження фінансової освіти на всіх рівнях навчання, зокрема шляхом інтеграції курсів з фінансової грамотності в шкільну та університетську програми. Цифровий напрям акцентує на впровадженні сучасних інформаційних технологій, що забезпечують зручний та безпечний доступ громадян до персоніфікованої інформації про пенсійні рахунки, використання сервісів прогнозування майбутніх виплат і консультаційних інструментів. У межах нормативно-правового напрямку акцент зроблено на необхідності оновлення законодавчої бази, що регулює діяльність НПФ, через запровадження податкових стимулів для учасників пенсійної системи, посилення контролю за діяльністю пенсійних фондів та впровадження стандартів незалежного фінансового консультування. Інституційний напрям зосереджується на розвитку партнерських зв'язків між державою, фінансовими установами, освітніми організаціями та громадянським суспільством, що дозволить консолідувати зусилля в напрямі популяризації добровільного пенсійного накопичення.

5. Підвищення фінансової грамотності є необхідною умовою не лише для розширення участі громадян у системі НПЗ, але й для підвищення якості фінансових рішень на індивідуальному рівні. Фінансово грамотні громадяни краще розуміють вигоди та ризики довгострокових інвестицій, можуть ефективно управляти особистими фінансами, планувати витрати та доходи у довгостроковій перспективі.

Таким чином, процес модернізації системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні має здійснюватися в рамках інтегрованої стратегії, що поєднує активне впровадження політики фінансової просвіти з комплексними реформами в освітньому, цифровому, нормативно-правовому та інституційному

середовищі. Окрім традиційних освітніх ініціатив, важливо забезпечити розвиток цифрових платформ для доступу до інформації та консультацій, удосконалити нормативну базу, що регулює діяльність недержавних пенсійних фондів, а також зміцнити інституційну спроможність органів, що відповідають за пенсійне забезпечення. Такий багатовекторний підхід створить належні умови для функціонування ефективної та стійкої системи добровільних пенсійних накопичень, що сприятиме зростанню зацікавленості населення та бізнесу у її участі та забезпечить стабільність пенсійного забезпечення в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войналович І. А. Сучасний стан і вектори розвитку пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. №64. С. 95.
2. Гордієнко В. В. Організація діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні: дис... канд. екон. наук. Суми, 1998. 172 с.
3. Іванова А. М. Особливості забезпечення соціального захисту в умовах децентралізації бюджетних повноважень. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 38-47.
4. Квас В. О., Будякова О. Ю., Романчук М. В. Сучасний стан недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2023. № 10(1). С. 108-115.
5. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 350 с.
6. Кириленко О.П., Сидорчук А. А. Недержавні пенсійні фонди на фінансовому ринку: світовий досвід та реалії України. *Світ фінансів*. 2005. № 3-4. С. 131-142.
7. Ковпашко Т. В. Роль недержавного пенсійного забезпечення у формуванні дохідної частини пенсійної системи України. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 55–59.
8. Козьменко С. М., Ільчук О. М. Інституціональне середовище функціонування недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка. 2016. Вип. 1 (47). С. 88–91.
9. Липко Н. Аналіз сучасного стану пенсійної системи України та пошук шляхів її реформування. *Економіка та суспільство*. 2023. № (51). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-44>.
10. Нагайчук Н. Г., Третьак Н. М., Якушев О. В. Соціально-економічні дослідження сучасного стану недержавного пенсійного забезпечення в умовах

воєнної реальності України. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2024. Т. 25, Вип. 2. С. 96-109.

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://msp.gov.ua/>

13. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

14. Офіційний сайт Пенсійного фонду України URL: <https://www.pfu.gov.ua/>

15. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2024. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>.

16. Податковий кодекс України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1373554688442599>

17. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 року № 1058–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

18. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.

19. Ріппа М. Б. Імперативи бюджетного фінансування соціального захисту і соціального забезпечення в Україні. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3(56). С. 28–40.

20. Рудик А. П. Роль недержавного пенсійного забезпечення у формуванні соціальної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. Вип.43. С. 109–115.

21. Савчук В. С. Фінансові аспекти недержавного пенсійного забезпечення. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 4. С. 88–96.

22. Савчук Н. С. Фінансова грамотність: сутність і перспективи розвитку. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Сер.: філософські науки. 2021. Вип. 1. С. 92-97.
23. Татарин Н., Чепіль Ю., Дунець, І. Система недержавного пенсійного забезпечення як спосіб інвестування: проблемні аспекти та шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*. 2022. №4(104). С. 110 – 114.
24. Тесля С. М., Козицький А. В., Тиндик О. І. Роль банків у розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Ефективна економіка*. 2024. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_5_88.
25. Ткаченко Н. М. Недержавне пенсійне забезпечення: стан, проблеми та перспективи розвитку в Україні. *Фінанси України*. 2013. № 6. С. 56–64.
26. Ткачук І. М. Оцінка сучасного стану системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 5. С. 118-124.
27. Федорович І, Вацлавський О. Інноваційні технології у модернізації фондів соціального страхування. *Таврійський науковий вісник*. Серія Економіка. 2025. Випуск 23. С.151-160.
28. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Теорія та історія фінансів*. 2012. Вип.2. С. 16-25. URL: http://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf
29. Ярошенко О. В. Механізм залучення і використання фінансових ресурсів недержавних пенсійних фондів: дис... канд. екон. наук. Суми: УАБС НБУ, 2011. 298 с.
30. Ярошенко О. Пенсійна реформа в Україні: стан та перспективи. *Фінанси України*. 2021. № 3. С. 45–53.
31. Feldstein M. The Missing Piece in Policy Analysis: Social Security Reform. *American Economic Review*. 1996. Vol. 86, No. 2. P. 1–14.
32. OECD. Pensions at a Glance 2023: OECD and G20 Indicators. Paris: OECD Publishing, 2023.

33. Organisation for Economic Cooperation and Development (2018) Measuring of the Financial Literacy. URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/measuringfinancialliteracy.htm>

34. Organisation for Economic Cooperation and Development. (2018) Financial education. URL: <http://www.oecd.org/finance/financial-education/financialeducation.htm>

35. Sysoieva, A. Pukas, Z. Pushkar, S. Radynskyy, N. Yushchenko and O. Vatslavskiy. Information Support of Social Audit, 2022 12th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT), pp. 255-260, 2022.

36. World Bank. Multi-Pillar Pension Systems: A Conceptual Framework. Washington, D.C., 2008.